

föld mindazon pontjaira, ahol a szétszóratásban a papi nemzetségből is ott élnek némelyek. Ezekről a helyekről Jeruzsálembé küldik a házasságlevelet, feltüntetve rajta a hitvestárs őseit apai ágon és a tanúk neveit. Ha háború tör ránk, miként erre már gyakran volt példa akár Antiokhosz Epiphanész betörése, akár Pompeius Magnus vagy Quintilius Varus támadása idején¹⁹, különösképpen pedig a mi napjainkban: az életben maradt papok a levéltárak alapján új jegyzékeket állítanak össze, és ezek alapján minősítik az életben maradt asszonyokat. Nem engedélyezik a házasságkötést az egyszer már hadifogságba esett nőkkel, mert gyanú van arra, hogy akár többször is érintkeztek idegenekkel. A nyilvántartás pontosságának legfőbb bizonyítéka pedig a következő; főpapjaink nevei kétezer év óta vannak feljegyezve, amely idő folyamán mindig név szerint megnevezett fiú követte atyját. Azok, akik az elmondottakat bármi módon áthágják, sem az oltárok melletti szolgálatot nem végezhetik, sem más szent szertartásban nem vehetnek részt.

8. Ha ezek után figyelembe vesszük, hogy nálunk nem a saját szabad elhatározástól függ a feljegyzések készítése, és így közöttük ellentmondás sem lehetséges – hiszen mindent a próféták írtak meg, akik a legtávolabbi múltat is az isteni sugallatból ismerték, saját koruk eseményeit pedig, úgy, ahogy azok történtek, hitelesen adták elő –, akkor érthető, sőt szükségszerű az, hogy minálunk nem készült számtalan egymásnak ellentmondó, egymással vitázó könyv. Mindössze 22 kötet [*biblion*] az, amely az eddig eltelt idő eseményeit jegyzi fel, s amelyeket joggal tekintünk hitelesnek.

A szent könyvek²⁰ közül ötnek a szerzője Mózes; ezek foglalják magukba a törvényeket és a történeti hagyományokat, az emberi nem keletkezésétől egészen az ő haláláig. Ez az idő csaknem 3000 évet foglal magába. Mózes halálától Artaxerxésznek, Xerxész utódának, a perzsák királyának idejéig Mózes utódai, a próféták jegyezték fel a

korukban történt eseményeket 13 könyvben. A további négy könyv Istenhez szóló himnuszokat s az emberek életmódjára vonatkozó intelmeket tartalmaz. Artaxerxész óta egészen a mi időkig ugyancsak mindent feljegyeztek – ezeket az írásokat mégsem tartjuk az előbbiekkal azonos hitelességűeknek, mivelhogy megszakadt a próféták pontosan nyilvántartott láncolata.

A gyakorlat mutatja meg, miként közeledünk mi saját írásainkhoz. Bár roppant idő telt el azóta, sem hozzátenni, sem elvenni belőlük, sem megváltoztatni bármit is nem merészelt senki, mert minden zsidóban már születésétől fogva benne gyökerezik az a meggyőződés, hogy ezek Isten végzései [*dogmata*], hozzájuk kell ragaszkodni s értük szükség esetén örömet is halni. Sokan gyakran láthattak is olyan hadifoglyokat, akik kínzást és mindenféle halálnevet inkább vállaltak a színházakban, semhogy egyetlen szót is mondtak volna a törvényekkel és a hozzájuk tartozó iratokkal szemben!

Akad-e akár egyetlen görög ember, aki ugyanezt vállalná a saját ügyéért? Hiszen ők még a legkisebb anyagi áldozatot sem hoznák még azért sem, hogy megmentseik a megsemmisüléstől akár a teljes irodalmukat! Ők ugyanis ezeket az alkotásokat csak afféle szófia-beszédnek tekintik, melyeket íróik tetszés szerint kitaláltak. Ezt joggal gondolják a régi írókról is, napjainkban pedig éppenséggel azt is tapasztalhatjuk, hogy némelyek olyan dolgokról mernek írni, melyekben ők maguk nem vettek részt, és azt a fáradságot sem vették, hogy tájékozódjanak a dolgokat ismerőktől. Legutóbb is a nemrég nálunk kitört háború történetét némelyek úgy írták meg, hogy sem a helyszínen nem jártak, közelébe se vetődtek azoknak az eseményeknek, hanem hallomás alapján egyet-mást összeköltöttek, mint akik megrészegedtek saját művüktől, és szemtelenül gyalázták a történetírás nevét.

13. Thuküdidész: a peloponnészoszi háború történetírója, kb. i. e. 455–395. Már az ókorban nevezetes volt adatainak hitelességéről, elfogulatlanságáról.
14. Az athéniék és a peloponnészoszi Arkadia lakói magukat óslakosoknak (autokhtonoknak) tekintették, míg a többi görög törzs, pl. a dórok, a hagyomány szerint csak a trójai háború utáni második nemzedék idején nyomult be letelepedési területére.
15. Drakón: Athén első törvényhozója i. e. 620 körül. A törvények írásba foglalása során szigorú intézkedéseket hozott.
16. Peiszisztratosz: athéni türannosz i. e. 560 és 527 között. Az ő rendelkezésére foglalták írásba az addig szóbelileg hagyományozott homéroszi eposzokat.
17. A papok (kóhénok, kohaniták) házassági kötelmeit lásd 3 Móz. 21. 7 skk., 13 sk.
18. A papi családok nyilvántartásáról vö. Ezsdrás 2, 62 sk.; Josephus: *Önéletrajz (Biosz)* 2–6 §.
19. IV. Antiokhosz Epiphanész Szeleukida király (i. e. 175–163) 169/168-ban dúlta fel Judaeát; Gn. Pompeius Magnus i. e. 63-ban; Quintilius Varus Szíria császári legatusa pedig Herodes halála után (i. e. 4) teremtett véresen „rendet” a nyugtalan térségben.
20. Josephus 22 bibliai (ótestamentumi) könyvet sorol fel (ez a szám azonos a héber ábécé mássalhangzóinak számával); a hagyományos zsidó számítás szerint a szent könyvek száma 24. Josephus eltérése onnan ered, hogy a Siralmak könyvét Jeremiáshoz, Ruth könyvét pedig a Birák könyvéhez számítja hozzá.
21. Vespasianus a zsidó felkelés leverésére indított hadjárat vezére (i. sz. 67 óta), majd római császár (69–79); az ő fia Titus, előbb utóda a zsidók elleni háború vezetésében, amelynek során lerombolták a jeruzsálemi szentélyt (i. sz. 70); utóbb apja trónutódként római császár (i. sz. 79–81).
22. *A zsidó háború* című művének „hivatalos” jellegéhez vö. *Önéletrajz* 65 fej. 361 skk.: az itt megnevezett „szakértők” közül: Iuliosz Arkhelaosz: II. Agrippa király sógora; Herodes – a „nagy” Herodes egyik, ma már nem azonosítható leszármazottja („Herodes” lemenői

- csaknem mindannyian nevük elemei között viselték a Herodes nevet is.) – Agrippa: II. Herodes Agrippa, I. Agrippa judaeai királynak (meghalt i. sz. 44-ben) fia, aki a királyi címet is viselte, a felkelés idején határozottan Róma pártján állt; Josephusnak hosszú időn át pártfogója volt, bár élete végén összekülönbözött vele: 100 körül halt meg.
23. Itt leginkább a tiberiasi Justusra gondol, aki a zsidó felkelést Josephus előadásától lényegesen eltérő módon ismertette (ma már elveszett) történeti művében, Josephus pedig súlyos jellembeli hibákkal is vádolta. Az ő vádjai elleni védekezésésként írta Josephus *Önéletrajzát*.
24. *A zsidók története* első 10 könyvében Josephus a bibliai történetnek főként a Septuagintán alapuló parafrázisát nyújtotta, nem fordítást ad.
25. Vespasianus és Titus *Feljegyzések (Commentarii)* címen állították össze a hadjáratról szóló memoárjukat. Ezt az elveszett művet Josephus még nagymértékben használta.
26. „A zsidók sajátos életmódjára” utalva Josephus első sorban a másvallásúakkal való társas érintkezést megnehezítő étkezési előírásokra, a szombati munkaszünetre és a körülméltetésre utal.
27. A kaldeusok: Mezopotámia népessége az i. e. első évezredben; a héberrel rokon mezopotámiai arámi (aramaeus) nyelvet is kaldeusnak nevezték; ennek alapján tekinti Josephus a kaldeusokat a zsidók rokonainak.
28. Manethón (Manethósz): egyiptomi pap, I. és II. Ptolemaiosz kortársa és egyiptomi ügyekben való szakértőjük, görög nyelven megírta (i. e. 300 körül) Egyiptom történetét. Munkájának csak kronológiai vázlata és némely fejezete maradt fenn, részben Josephus ezen művének jóvoltából. *Aigüptiaka (Egyiptomi történet)* című történeti munkája 3 könyvből állt.
29. A Tutimaiosz név máshonnan nem ismeretes. Egykorú források szólnak egy Dzsednoferré Dudimosze királyról, aki 1670 körül léphetett trónra (vö. Kákosy László: Ré fiai, 120. l.).
30. Szalitisz: máshonnan ismeretlen.